

§ 3 Ὁπαδοὶ καὶ ἀντίπαλοι τοῦ Θωμᾶ.

a. Μαθηταὶ καὶ φιλοσῶται τοῦ Θωμᾶ.

‘Η τοῦ Θωμᾶ διδασκαλία ἔτιχε μὲν πολλῶν ἐπικριτῶν ἔτιχε δὲ πλείστων δπαδῶν καὶ θερμῶν θιασωτῶν. Ἐκ τῶν μαθητῶν ἔκεινου μνημονευτέος πρῶτος Αἰγίδιος δ' *Rωμαῖος* (*Aegidius Romanus*)¹. Γεννηθεὶς περὶ τὸ 1243 ἐν Ρώμῃ εἰσῆλθε τῷ 1260 εἰς τὸ ἴδρυθὲν τότε τάγμα τῶν ἐριγμάτων τοῦ ιεροῦ Αὐγουστίνου. Ἡροάσατο δ' ἐπιμελῶς τοῦ διαιτοίζοντος τὸ δεύτερον ἐν Παρισίοις Θωμᾶ τοῦ Ἀκυνάτου (1268–1272), οὗ τῶν θεωριῶν ὑπερμαχῶν ἔγραψε κατὰ τοῦ

¹ Είναι απίθανον ότι άνηκεν εἰς τὸν εὐγενῆ οἶκον Colonna.

Στεφάνου Tempier «Liber contra gradus et pluralitatem formarum»¹. Μόλις δ' όστερον, τῷ 1285, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Tempier καὶ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ πάπα 'Ονωρίου τοῦ τετάρτου, κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὴν licentiam dicendi². Τῷ 1292 ἔξελέχθη ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος καὶ τῷ 1295 κατεστάθη ἀρχιεπίσκοπος Βούργων· ἀπέθανε δὲ ἐν Avignon τῷ 1316. 'Υπὸ τῶν διοχετόνων ἐτιμᾶτο σφόδρα καὶ ἔλαβε τὴν τιμητικὴν προσηγορίαν «doctor fundatissimus ἢ doctor fundamentarius» καταλέγεται δ' εἰς τοὺς σπουδαιοτάτους ἄνδρας τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ εἶναι ἔξαιρετος ἢ συγγραφική αὐτοῦ ἐνέργεια³. 'Αξιόλογα εἶναι τὰ ἔργα, ἐν οἷς ἀναπτύσσει τὰς ἴδιας αὐτοῦ πολιτικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς θεωρίας⁴. 'Ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς καὶ

¹ 'Ο Λιγίδιος συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς ἐνότητος τοῦ εἴδους πειρᾶται νὰ δεῖξῃ δὲτι ἡ περὶ πολλῶν εἰδῶν διδασκαλία τοῦ Tempier εἶναι ἐναντία πρὸς τὴν πίστιν. «Ponere plures formas contradicit fidei catholicae». Λύτ. ἔκδ. Vened., φ. 211.

² 'Εδίδαξεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1285 μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1291.

³ Κατὰ τὸν Makaays καὶ τὸν Egenterς δύνανται νὰ διακριθῶσι τρεῖς περίοδοι τῆς συγγραφικῆς δράσεως τοῦ Λιγίδιου. Εἰς τὴν πρώτην περίοδον ἀνήκουσι τὰ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ὑπομνήματα (εἰς τὸ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, εἰς τὰ φυσικά, εἰς τὰ μετὰ τὰ φυσικά, τὸ περὶ ψυχῆς κττ.), ὡς καὶ τὸ ὑπόμνημα εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Πορφυρίου, εἰς τὸ De sex principiis τοῦ Γιλβέρτου τοῦ Πορρετανοῦ καὶ τὰ κατὰ τοῦ Ἀβερρόδου συγγράμματα De materia caeli καὶ De intellectu possibili. 'Ενταῦθα μνημονεύετεον πλὴν τοῦ πρόσθεν ὅηθέντος Liber contra gradus τὸ περὶ τὸ ἔτος 1280 συγγραφὲν De partibus philosophiae essentialibus, ὅπερ εἶναι εἰσαγωγὴ εἰς τὴν φιλοσοφίαν. 'Ως παράρτημα αὐτοῦ χρησιμεύει ἡ πραγματεία De differentia rhetoricae, ethicae et politicae. Τὴν δὲ δευτέραν περίοδον ἀποτελοῦσι τὰ ἔτη τῆς ἐν Παρισίοις διδασκαλίας, ὅτε συνετάχθησαν τὰ ἐξ Quolibeta, αἱ Quæstiones disputatae de esse et essentia καὶ de mensura et cognitione angelorum, τὰ Theorematα de corpore Christi καὶ τὸ ὑπόμνημα εἰς τὸ Liber de causis. Εἰς δὲ τὴν τρίτην περίοδον ἀνήκει μάλιστα τὸ ὑπόμνημα εἰς τὸ δεύτερον καὶ τρίτον βιβλίον τῶν Γνωμῶν.

⁴ Μικρὸν πρὸ τοῦ 1285 ἔγραψεν δ' Αιγίδιος τὰ τρία βιβλία De regimine principum χάριν τοῦ μαθητοῦ του, διαδόχου καὶ ὕστερον βασιλέως Φιλίππου τοῦ ὁραίου. 'Ἐν τούτοις διαλαμβάνει περὶ τοῦ ἥγεμόνος ὡς ἀνθρώπου, ὡς μέλους τοῦ οἴκου καὶ ὡς ἀρχοντος ἀκολουθῶν δὲ τῷ Ἀριστοτέλει ἔκθέτει ἡθικὰς καὶ οἰκονομικὰς καὶ πολιτικὰς θεωρίας. 'Οπόσον προσφιλές ἦτο τὸ σύγγραμμα ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι, μαρτυρεῖ τὸ πλῆθος τῶν χειρογράφων καὶ αἱ μεταφράσεις εἰς πάσας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Οὐκ ὅληι δ' ἐγένοντο ἐπιτομαὶ καὶ περιλήψεις αὐτοῦ. Περὶ τὸ 1297 συγέγραψεν δ' Αιγί-

θεολογικαῖς θεωρίαις ἀκολουθεῖ οὐσιωδῶς τῷ Θωμᾶ. Οὗτῳ παραδέχεται τὴν ἐν τοῖς δημιουργήμασι διάκρισιν οὐσίας καὶ ὑπάρξεως¹, τὴν διάκρισιν οὐσίας καὶ τῶν δυνάμεων αὐτῆς συνομολογεῖ, εἰ καὶ ἀνευ ἀλληλουχίας, τὴν ἀπλότητα τῶν ἀύλων ὅντων, τὴν σημασίαν τῆς «*materia signata*» ἐπὶ τῶν μερικῶν, τὸ πιθανὸν τῆς ἀϊδίου δημιουργίας. Ωσαύτως ἐν τῇ ψυχολογίᾳ συμφωνεῖ τῷ διδασκάλῳ καταπολεμῶν τὸν Ἀβερρόθην². Ἀλλ᾽ ἐν τισιν ἀποκλίνει τοῦ Θωμᾶ· ἐκδέχεται τὸν ἐνεργείᾳ νοῦν ὃς εἶδος τοῦ δυνάμει νοῦ καὶ ἀποκρούει τὰς παρατηρήσεις τοῦ διδασκάλου ἐπὶ τῶν ὀντολογικῶν ἀποδείξεων τῆς ὑπάρξεως θεοῦ ἐγκρίνων τὰς ἀποδείξεις τοῦ Ἀνσέλμου.

³Ο Αἰγίδιος ἀπέλαυνεν ἐν τῷ τάγματι τῶν ἐρημιτῶν οἷας δὲ Θωμᾶς παρὰ τῶν Δομινικανῶν τιμῆς. Ἡ διδασκαλία ἔκείνου, ζῶντος ἦτι, ἀνεκηρυχθῆναις διδασκαλία τοῦ τάγματος. Ἡ δὲ ἐπίδρασις αὐτοῦ παρέμεινεν ἐν τῇ διμονύμῳ Σχολῇ (*schola Aegidiana*) μέχρι τοῦ 18^{ου} αἰώνος⁴. Εἰς τοὺς ἀμέσους μαθητὰς τοῦ Αἰγιδίου καταλέγονται Ἰάκωβος Capocci ὁ ἐκ Viterbo, Αὐγουστῖνος Triumphus καὶ Θωμᾶς ὁ ἐκ Στρασβούργου⁴.

διος τὸ *De renuntiatione papae* καὶ μετ² ὅλιγα ἔτη (πιθανῶς τῷ 1301) ἔξεδωκε τὴν δοκιμωτάτην πραγματείαν *De ecclesiastica sive de summi pontificis potestate*. (Αὕτη ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Ch. Jourdain καὶ ἔξεδόθη ὑπὸ U. Oxilia καὶ G. Boffito).— Οὐχὶ δρόμος ἀπεδόθη αὐτῷ τὸ ἐλεγκτικὸν σύγγραμμα *Correctorium corruptorii fratris Thomae* καὶ τὸ *Liber de erroribus philosophorum*, ὅπερ τελευταῖον συνετάχθη κατὰ τὸν Mandonnet ὑπὸ τινος Δομινικανοῦ μεταξὺ τοῦ 1260 καὶ 1274.

¹ Ἡ διάκρισις αἱρεται ἐν τῷ θεῷ. *Quodlib.* 1, qu. 7, 9.

² Διακρίνει τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν δυνάμεων αὐτῆς· αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἰναι διαρκῆ καὶ σταθερὰ συμβεβηκότα καὶ κατ' ἀκολουθίαν διάφορα τῆς οὐσίας αὐτῆς· αἱ δὲ τῆς ψυχῆς ἐνέργειαι προέρχονται οὐχὶ ἀμέσως ἐκ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς ἀλλὰ μόνον ἐμπέσως διὰ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων (Αὕτ. 3, qu. 11). Ἡ τῆς βουλήσεως ἐλευθερία ἐρείπεται ἐπὶ τριῶν λόγων α') ἐπὶ τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς ὃς ἀύλου καὶ ἐνεργούσης καθ' ἑαυτήν· β') ἐπὶ τοῦ νοῦ, διὸ οὗ δὲ ἀνθρωπος δύναται νὰ γινώσκῃ τὰ διάφορα πράγματα καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων νὰ ἐκλέγῃ· καὶ γ') ἐπὶ τῆς δυνάμεως τῆς βουλήσεως, διὸ οὗ δὲ ἀνθρωπος ωθημένει ἑαυτὸν πρὸς τοῦτο οἵ ἐκεῖνο (Αὕτ. 4, qu. 21).

³ *Ἐπιθ. P. Mandonnet, *Siger de Brabant* 1, 248 εξ. 2, 14 εξ.—P. Duhem, *Le système du monde* 4, 106 εξ.—J. S. Makay, *Der Traktat des Aeg. Rom. über die Einzigkeit der substantiellen Form dargestellt und gewürdigt*, 1924.—A. Dyroff, *Aegidius v. Colona*, 1925.—R. Egenter, *Die Erkenntnispsychologie des Aeg. Rom.*, 1925.

⁴ *Ἐκ τούτων ὁ Ἰάκωβος Capocci ἐγένετο τῷ 1291—2 διάδοχος τοῦ

Φίλος καὶ θαυμαστὴς τοῦ ἀγ. Θωμᾶ ἐν τῇ θεολογικῇ Σχολῇ τῶν Παρισίων ἦτο καὶ ὁ Πέτρος ὁ ἐξ Αννεργνε (de Alvernia), διπλούς τῷ 1302 ἐγένετο ἐπίσκοπος Clermont καὶ τῷ 1304 ἀπέθανε. Οὗτος συνέγραψε *Quaestiones de quolibet* καὶ ὑπομνήματα εἰς τὰ φυσικὰ καὶ εἰς τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀκανάτου¹.

² Εγγύτατα τῷ Θωμᾷ ἵσταται ὁ ἄλλως ἐκλεκτικὸς καὶ ἐν πολλοῖς πρωτότυπος φιλόσοφος Γ'οδοφρεῖδος ὁ ἐκ Φορταίης. Γεννηθεὶς ἐν Fontaines-lez-Hazebrouck τῆς Λιέγης ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις παρὸν Ἐρρίκῳ τῷ ἐκ Γάνδης, οὗ ὑστερον ἐγένετο συνάδελφος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Βρυξελλών ἐπὶ 13 ἔτη ὡς «Magister actu regens». Υπηρέτησε πολλὰ ἔτη λερεὺς καὶ τῷ 1300 ἔξελέχθη ἐπίσκοπος Tournai ἀλλ' ἔνεκα τῶν ἐγερθεισῶν ἐνστάσεων κατὰ τῆς ἐκλογῆς ἡρονήθη νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἀξίωμα. Ἀπέθανε δὲ μετὰ τὸ 1306 καταλιπὼν, ως φαίνεται, ἐν μόνον ἀλλὰ μέγα ἔργον, τὰ *Quodlibeta*². Οὗτος ἀπέκλινεν εἰς τὴν θομικὴν διδασκαλίαν³ καὶ περιῆλθεν εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν συμπολίτην καὶ διδάσκαλον Ἐρρίκον. Ἀλλ' ἐν τισὶ καὶ δὴ σπουδαίοις ζητήμασι δὲν συνε-

Αἰγιδίου ἐν τῇ καθηγεσίᾳ τῶν Παρισίων ὑστερον κατέστη ἀρχιεπίσκοπος Νεαπόλεως καὶ τῷ 1308 ἐτελεύτησε. Τὰ φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικὰ αὐτοῦ συγγράμματα παραμένουσιν ἀνέκδοτα· μόνον δ' ὅλιγα ἀποσπάσματα τῶν *Quodlibeta* παρέχει ὁ B. Hauréau (ἐν τῇ *Histoire de la philos. scol.* 2², 159 ἔξ.). Ο δ' Αὐγουστῖνος *Tritimphus* (1243—1328) συνέγραψε πολλὰ ἔργα, ὃν ἐλάχιστον μέρος ἔξεδόθη καὶ ἀτινα καταγράφει ὁ R. Scholz (*Die Publizistik zu Zeit Philipps d. schönen*). Τὸ σπουδαιότατον αὐτῶν εἶναι ἡ *Summa de potestate papae*. Τέλος δὲ ὁ Θωμᾶς ὁ ἐκ Στρασβούργου († 1357) διδάξας εὐδοκίμως ἐν Στρασβούργῳ καὶ Παρισίοις, συνέγραψεν ὑπόμνημα εἰς τὰς γνώμας τοῦ Λοριβαρδοῦ, ἐν ᾧ ἡκολούθει τῷ Αἰγιδίῳ.

¹ *Hauréau, Histoire de la philos. scolastique* 2², 157.

² Τὰ 14 *Quodlibeta* τοῦ Γοδοφρεῖδου ἐσώθησαν ἐν πολυαριθμοῖς χειρογράφοις καὶ ἔτυχον πολλῆς ἐπεξεργασίας. Τὰ τέσσαρα πρῶτα ἔξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ M. de Wulf καὶ A. Pelzer (*Les quatre premiers quodlibets de Godefroid de Fontaines. Louvain 1904*). Πβλ. *Les Philosophes Belges*, τόμ. 2. Τὰ ἐπόμενα δύο ἔξεδόθησαν ὑπὸ M. de Wulf καὶ T. Hoffmann (*Les Quodlibets V — VII. Louvain, 1913*). Πβλ. *Les Philosophes Belges*, τόμ. 3, τὸ δ' ὅγδοον ὑπὸ τοῦ J. Hoffmann (*Le huitième Quodlibet de Godefroid de Fontaines texte inédit. Louvain 1924*).

³ Τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Peckham γενομένην τῷ 1286 καταδίκην πολλῶν ἀποφάνσεων τοῦ Θωμᾶ δὲν ἐνέκρινεν ὁ Γοδοφρεῖδος οὐδὲ ἐπεδοκίμασε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐνέργειαν τοῦ Στεφάνου Tempier.

φώνει τῷ Ἀκυνάτῃ. Πρῶτον μὲν δηλαδὴ ἀπορρίπτει παραπλησίως τῷ διδασκάλῳ αὐτοῦ τὴν πραγματικὴν διαφορὰν οὐσίας καὶ υπάρξεως¹, ἔπειτα δὲ ἀποφαίνει ἀρχὴν τῆς ἀτομικότητος οὐχὶ τὴν ὥλην ἀλλὰ τὸ οὐσιῶδες εἶδος². Κατ’ ἀλήθειαν, λέγει, υπάρχουσι τὰ ὅντα μόνον ὡς μερικαί, οὐχὶ ὡς γενικαὶ οὐσίαι³.

Ἐν τῇ φυσικῇ πρεσβεύει ὁ Γοδοφρεῖδος ὡς πρὸς τὴν γένεσιν τῶν σωμάτων τὴν περὶ μεταβολῆς (*transmutatio*) θεωρίαν, ἣν ἐπιπροσθέτει εἰς τὴν τῆς γενέσεως (*generatio*) σῶμά τι δύναται νὰ μεταβληθῇ εἰς ἔτερον οὖτος ὅστε ἢ οὐσία ἐκείνου νὰ διατηρῆται τρόπον τινὰ ἐν τούτῳ. Καὶ δὲν ἔμφανίζει μὲν ἢ φύσις τοιοῦτο φαινόμενον ἀλλ᾽ ἢ τοῦ Θεοῦ παντοδυναμία ἐπιτρέπει τὴν πραγμάτωσιν αὐτοῦ ὡς μιᾶς ἀντιφατικοῦ. Ἐπειδὴ τὸ μεταβλητέον ὅν ὀφείλει νὰ εἴναι δυνάμει τὸ ἔτερον, ἐπάναγκες ἀμφότερα νὰ δμοιάζωσι κατὰ τὴν ὥλην⁴. Διὸ θὰ ἡδύνατο ὁ θεὸς φόδν νὰ μεταβάλῃ εἰς βοῦν ἀλλ᾽ οὐχὶ σῶμά τι εἰς ἄγγελον ἢ τάναπαλιν⁵.

Ἐν τῇ φυχιολογίᾳ ἀπορρίπτει τὴν περὶ θείου φυτισμοῦ θεωρίαν τοῦ Ἑρρίκου καὶ ἀντιτάσσει αὐτῇ τὴν ἀριστοτελικὴν καὶ θωματικὴν διδασκαλίαν τῆς ἀφαιρέσεως καὶ γενικεύσεως, τὰς δὲ ἐναντίας ἐκφράσεις τοῦ Αὐγουστίνου ἐρμηνεύει κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀκυνάτου⁶. Ἰνα δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους γενομένην κατάταξιν τῶν φυχικῶν δυνάμεων συμβιβάσῃ πρὸς τὴν τριμερῆ διαίρεσιν τοῦ Αὐγουστίνου, ταυτίζει τὴν *memoriam* τούτου πρὸς τὸν δύο νοῦς ἐκείνου⁷. Ἐν τῷ

¹ Quodl. 3, qu. 1. Ἑκδ. M. de Wulf-Pelzer, 304. «Et sic patet... scilicet quod esse et essentia sint idem re etiam in creaturis» καὶ κατωτέρῳ «Praeter hoc esse (substantiale) sunt plura esse secundum quid et tot quo sunt ibi formae accidentales».

² Ἐάν ἡ ὥλη ἦτο ἡ αλτία τῆς ἀτομικότητος, τὰ καθ’ ἔκαστον θὰ διέφερον ἀλλήλων ἐπουσιώδη καὶ οὐχὶ σπουδαίαν διαφοράν. Θὰ ὑπῆρχον μόνον *plura quanta*, οὐχὶ *plures substantiae*: διότε είναι προφανῶς ἀτοπον. *Haurēau*, Hist. de la philos. scol. 2², 149.

³ Τὸ γενικόν καὶ κοινόν είναι ἀπλῶς νόημα καὶ ἐκφραστικός. Ἐνθ. ἀνωτ. 150.

⁴ Quodl. 5, qu. 1.

⁵ Σημειώδες ὅτι εἰς ἐρμηνείαν τῆς ἀναπτύξεως τῆς φύσεως ἦτο τῇ σχολαστικῇ φιλοσοφίᾳ ἐπαρκής ἡ «*generatio*» καὶ ὅτι ἡ «*transmutatio*» τοῦ Γοδοφρείδου είναι περιττή καὶ παράδοξος.

⁶ M. de Wulf, Festgabe für Cl. Baümker 294. «non est nisi unus modus intelligendi omnia, scilicet per abstractionem speciei intelligibiliis virtute phantastica».

⁷ Quodl. 5, qu. 8.,

καθορισμῷ τῆς σχέσεως βουλήσεως καὶ νοήσεως ἀντιτίθεται ἀντικρυς πρὸς τὸν Ἐρρίκον καὶ ἔξαίρει τὴν ὑπεροχὴν ταύτης ὑπὲρ ἐκείνην¹. Ἡ βούλησις, λέγει, εἶναι δλῶς παθητικὴ (*simpliciter passiva*) καὶ καθοδηγεῖται πάντοτε ὑπὸ νοῦ, καὶ ὅταν ἔτι ἀκολουθῇ αὐτῷ ἐλεύθερως. Εἰ καὶ διάκειται δι φιλόσοφος εὑμενῶς πρὸς τὴν θωμακήν θεωρίαν τῆς ἐνότητος τοῦ εἴδους ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀδυνατεῖ γὰρ ἀνασκευάσῃ τὰ ἀντίθετα ἐπιχειρήματα καὶ τηρεῖ μεγάλην ἐπιφύλαξιν.

Ο Γεράρδος, καθὼν πάντες οἱ διδάσκοντες τῆς θεολογίας διδάσκαλοι, δὲν εἶναι μόνον θεολόγος ἀλλ᾽ ἐκτείνει τὴν διανοητικὴν ἐνέργειαν εἰς πάντα τὰ μέρη τοῦ ἐπιστητοῦ· εἶναι καὶ ἡμικολόγος καὶ νομικός, φιλόσοφος καὶ δημοσιολόγος². Βεβαίως τὸ κέντρον τῶν θεωριῶν αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἡ θωμακὴ φιλοσοφία ἀλλ᾽ οὔτε ἐν πᾶσιν, ὡς εἴδομεν, συμφωνεῖ αὐτῇ καὶ προσδίδει κατὰ μέγα μέρος ίδίαν χροιὰν ἐξευρίσκων ζητημάτων τινῶν ίδίας λύσεις καὶ τέλος ἐπιδεικνύει πρὸς τὰς εἰσαγομένας ὑπὲρ ἐκείνης καινοτομίας δισταγμὸν καὶ ἐπιφύλαξιν³.

Πρὸς τὴν ἀριστοτελικὴν καὶ θωμακὴν διδασκαλίαν διετέθησαν εὑμενῶς καὶ ταύτην ἥσπάσαντο οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ τάγμα τῶν Καθολικῶν. Ἐκ τοῦ τάγματος τούτου πρῶτος διδάσκαλος τῆς θεολογίας ἐν Παρισίοις ἐγένετο Γεράρδος δὲν ἐκ Βονιάνας (Gerardus Bononiensis). Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1250· κατὰ τὸ 1295 ἐγένετο διδάσκαλος καὶ τῷ 1297 ἐξελέχθη ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος, διπερ διηγήθη μέχρι τοῦ θανάτου ἐπισυμβάντος τῷ 1317⁴. Γνήσια δὲ αὐτοῦ ἔργα⁵ εἶναι τέσσαρα *Quolibeta*, αἱ *Quaestiones ordinariae* καὶ τὸ κυριότατον

¹ "Ολον σχεδὸν τὸ ἔκτον *Quodlibet* ἀφιεροῦται εἰς τὸν ἐλεγχὸν τῆς βουλητοκρατικῆς θεωρίας τοῦ Ἐρρίκου.

² Μετὰ παρρησίας ἀγυπτερβλήτου ἐκφέρει τὰς γνώμιας αὐτοῦ ἐπὶ θερμάτων ἀπασχολούντων τοὺς πανεπιστημιακοὺς διδασκάλους.

³ M. de Wulf, *Un theologien philosophie du XIIIe siècle*, κτλ., 1904. Τοῦ αὐτοῦ *Hist. de la philos. en Belgique*, 1910. — P. Mandonnet, *Les premières disputes sur la distinction réelle entre l'essence et l'existence*, 1910.

⁴ Ο βιογράφος τοῦ τάγματος Ἰωάννης Trisse (περὶ τὸ 1360) λέγει περὶ αὐτοῦ «Hic enim fratres promovebat ad studium multum ardenter» (Xiberta, *De summa theol. m. Gerardi* 7).

⁵ Εἶναι ἀμφίβολον ἂν δὲ Γεράρδος ἔγραψεν ὑπόμνημα Γνωμῶν, τὸ δὲ εἰς αὐτὸν προσνεμόμενον καὶ ἐν Βενετίᾳ τῷ 1622 ἐκδοθὲν προέρχεται ἐκ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ ἐκ Βονιάνας.

(ἀλλὰ μὴ συντελεσθὲν) σύγγραμμα *Summae theologiae*¹. Παραπέμπει εἰς πολλοὺς συγχρόνους² καὶ ἀκολουθεῖ εἴτε ἐν τῇ διατάξει τῆς ὕλης εἴτε ἐν τῇ διδασκαλίᾳ³ Ἐρρίκῳ τῷ ἐκ Γάνδης καὶ μόλιστα Θωμᾷ τῷ Ἀκυνάτῃ. "Οσον δὲ καὶ ἀν τιμᾶ τὸν τελευταῖον, δῆμως δὲν ἀφίσταται ἀπὸ τοῦ νὰ κοίνη καὶ ἐλέγχη καὶ ἀπορρίπτῃ θεμελιώδεις ἀρχὰς αὐτοῦ. Οὗτο δὲν δέχεται ὡς πραγματικὴν τὴν διάκρισιν οὐσίας καὶ ὑπάρξεως οὐδὲ θεωρεῖ τὴν ὕλην ὡς αἰτίαν τῆς ἀτομικότητος. Ἀλλ' ἔνθα μέλλει νὰ εἴπῃ τὴν ἔαυτοῦ γνώμην, φαίνεται ὅχνῶν καὶ ἀμφιρρέπων καὶ ταρασσόμενος ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐκδοχῶν. Διατείνεται δτὶ εἶναι **δινατή** ή τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ ἀπόδειξις ἀλλ' ὑπολαμβάνει δτὶ ή λπὸ τῆς κινήσεως ἀπόδειξις εἶναι κατὰ βάθος ἐπισφαλῆς καὶ ἀβεβαιία. Περὶ δὲ τῆς ἀποδείξεως τοῦ Ἀνσέλμου ἀποφαίνεται δτὶ ἀφορᾷ μόνον εἰς ὅν ὑπέρτατον καὶ τελειότατον (*en sumptum et perfectissimum*), ὅπερ δῆμως δὲν συμπίπτει κατ⁵ ἀνάγκην εἰς ταῦτα ποὺς τὸν θεὸν τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἐν τῇ περὶ γνώσεως θεωρίᾳ διδάσκει δτὶ δ τοῦ ἀνθρώπου νοῦς στοχάζεται οὐχὶ ἀπλῶς τοῦ ἐνύλου ἀλλὰ παντὸς ὄντος οὐδαιμῶς χρήζων τοῦ θείου φωτισμοῦ. Καὶ ἐν τούτῳ μὲν διαφωνεῖ προφανῶς τῷ Ἀκυνάτῃ συμφωνεῖ δ⁶ δῆμως αὐτῷ δτὶ ή νόησις ἔχει τὸ πρωτεῖον καὶ τὴν ὑπεροχὴν ὑπὲρ τὴν βούλησιν⁷.

"Ολίγῳ νεώτερος καὶ πολλῷ σπουδαιότερος τοῦ Γεράρδου εἶναι δ *Guido Terreni* ἐκ Perpignan (doctor breviloquus). "Υπῆρξεν ἐκ τῶν ἀρίστων μαθητῶν τοῦ Γοδοφρείδου τοῦ ἐκ Φονταίνης⁸ καὶ περὶ τὸ 1313 ἐγένετο *magister in theologia*: ἀπὸ τοῦ 1318—1321 διηγήθυνε τὸ τάγμα διάδοχος τοῦ Γεράρδου, ὑστερον κατέστη ἐπίσκοπος καὶ τῷ 1342 ἀπέθανεν ἐν Avignon καταλιπὼν πλεῖστα συγγράμματα. Πλὴν τῶν ἐρμηνευτικῶν καὶ κανονικῶν καὶ ἐλεγκτικῶν ἔργων καὶ τῶν κηρυγμάτων⁹ ἐφιλοπόγησεν ὑπόμνημα Γνωμῶν, ἐξ *Quolibeta*, δύο *Quaestiones ordinariae*, 13 *Quaestiones disputatae* καὶ ὑπομνή-

¹ *B. Hauréau*, Hist. de la philos. scol. 2², 267 ἔξ.

² Τοιοῦτοι εἶναι Ἀλβέρτος ὁ μέγας, Αἰγίδιος ὁ Ρωμαῖος, Λ. Σκωτος, Hervens Natalis κ.ἄ.

³ *B. Hauréau*, Hist. de la philos. scol. 2₂, 266 ἔξ. — *B. M. Xiberta*, De *Summa theologiae* magistri Gerardi Bonon. ex Ord. Carm. (ἐν Analec. Ordinis Carmel. 5, 3 ἔξ). — *P. Servais*, Gérard de Bologne (ἐν Divus Thomas 6, 1289 ἔξ).

⁴ Τοῦτο μαρτυρεῖ δ μαθητὴς αὐτοῦ Ἰωάννης Baonthorp *Xiberta*, De mag. Guidone Terreni, 123).

⁵ "Επιθ. *Xiberta* ἔνθ. ἀνωτ.

ματα εἰς τὸν Ἀριστοτέλη¹. Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἀκολουθεῖ κυρίως τῷ διδασκάλῳ Γόδοφρείδῳ, εἰ καὶ μὴ ἀποβάλλει τὴν ἀνεξαρτησίαν ἀλλ’ ἐλεύθερως συγάγει τὰς ἀκολουθίας τῶν ὑποτεθεισῶν ἀρχῶν. Ως πρὸς τὸ ζῆτημα τῶν καθόλου ἀφίσταται σφόδρα τοῦ Θωμᾶ καὶ ἀποκλίνει εἰς τὴν ὄνοματοχρατικὴν θεωρίαν. Ἀντικειμενική, λέγει, αὕτη τῶν γενικῶν ἔννοιῶν εἶναι ὅμοιότης τῶν ὅντων καὶ οὐ πὸ τοῦ νοῦ κατέληψις τῆς ὅμοιότητος ταύτης². Οὐχ ἡττον ἀποκλίνει τοῦ Ἀκυνάτου ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀτομικότητος καὶ συνομολογεῖ τῷ Herveus ὅτι τὰ ὅντα καθίστανται ἀτομα διὰ τοῦ οὐκείου εἴδους³. Καὶ ἐν τῇ ψυχολογίᾳ ἔπειται μάλιστα τῷ διδασκάλῳ αὗτοῦ καὶ συνεξαίρεται ἐντόνως τὴν παθητικότητα τοῦ τε νοῦ⁴ καὶ τῆς βουλήσεως⁵.

Ο Guido ἐγένετο διδάσκαλος ἄλλων τε πολλῶν καὶ κιθανῶς τοῦ Sacerdotum de Beka, ὅστις ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἁματοῦ πατοΐδι (1317—30), ἔξαρχος, ἀφοῦ πρότερον (περὶ τὸ 1316) κατέστη magister in theologia. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ⁶ εἶναι ἐνταῦθι μέσα μνείας τὰ δύο Quolibeta. Ο συγγραφεὺς ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Γόδοφρείδου καὶ τοῦ Θωμᾶ, φτερό ὅμιως δὲν ἀκολουθεῖ κατὰ πάντα. Οὗτος ἀσπάζεται μὲν τὴν ἀπλότητα τῶν νοερῶν οὐσιῶν καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ εἴδους ἀλλ’ ἀπορρίπτει τὴν πραγματικὴν διάκρισιν οὐσίας καὶ ὑπάρχεως. Ἐγ μὲν τῇ ψυχολογίᾳ ἀπονέμει τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὴν νόησιν ἐν δὲ τῇ γνωσιολογίᾳ ἔπειται τῷ Δουράνδῳ⁷.

¹ Τὰ ὑπομνήματα ἀναφέρονται εἰς τὸ περὶ ψυχῆς (de anima), εἰς τὰ φυσικά (Physik), τὰ μετὰ τὰ φυσικά (Metaphysik), τὰ ἡθικά (Ethik) καὶ τὰ πολιτικά (Politik) τοῦ Ἀριστοτέλους.

² *Xiberta*, 179.

³ Λύτ. 182. Περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ εἴδους δὲν ἔχει ὁ Guido ἀσφαλῆ γνώμην, διότι ἐν μὲν τῷ ὑπομνήματι εἰς τὰ ἡθικά παραδέχεται τὴν θωματικὴν ἐκδοχὴν ἐν δὲ τοῖς Quolibeta ἀποφαίνει αὐτὴν ὡς ἀμφίβολον. Λύτ. 189.

⁴ Κατὰ τὴν γνῶσιν τὸ μόνον δρῶν αἴτιον εἶναι τὸ ἀντικείμενον. Η ψυχή, στενῶς πρὸς τὸ σῶμα συναπτομένη, προέρχεται εἰς τὴν γνῶσιν διὰ τῶν αἰσθητῶν. Λύτ. 199. 204.

⁵ Η βούλησις ὥσαύτως εἶναι παθητικὴ ωθητικότητα πρὸς τὸ ἀντικείμενον τὸ παρεχόμενον ὑπὸ τῆς νοήσεως. Η παθητικότης δ’ ὅμως τῆς βουλήσεως δὲν κωλύει τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τοῦ νὸς εἶναι κύριος τῶν πράξεων αὗτοῦ καὶ κατ’ ἀκολουθίαν ἐλεύθερος. Λύτ. 206 ἔξ.

⁶ *Xiberta*, Duo quolibet inedita Siberti de Beka, ἐν Annal. Ord. Carm. 4, 310 §.

⁷ Η ἀλήθεια δούλεται «adaequatio objecti cogniti, ut cognitum est, ad existentiam ejusdem objecti extra». Εγθ. ἀνωτ. 325.

Πλείστους δπαδοὺς ἔσχεν ὁ Θωμᾶς, ὡς ἦν εἰκός, ἐν τοῖς Δομινικανοῖς. Ἐνταῦθα μνημονεύομεν πρῶτον τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν Ἰταλίαν σχολήν. Εἰς τούτους δὴ ἀνήκει ὁ *Tolomeo* (Βαρθολομαῖος, Πτοτελαῖος) *de Lucca*, γενόμενος μαθητὴς ἐκείνου¹ διέτριψε τῷ 1309—18 ἐν τῇ παπικῇ αὐλῇ τῆς *Avignon* καὶ ἐτελεύτησε τῷ 1326/7 ὃν ἐπίσκοπος *Torcello*. Τὸ πύγραμμα αὐτοῦ «De regimine principiis» εἶναι συμπλήρωσίς τοῦ δευτέρου βιβλίου τοῦ διδασκάλου, εἰς ὃ προσέθηκε δύο ἔτεσι *Biblia*². Οὐχ ἡττον δὲ καὶ τὸ ἔργον «Εξαēmeron» μαρτυρεῖ τὸν ἀμεσὸν μαθητὴν τοῦ Ἀκυνάτου. Συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἐνότητος τοῦ εἴδους ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἀναπτύσσει διεξοδικῶς τὴν ψυχολογίαν τοῦ Θωμᾶ. Ο δὲ *Hannibalus de Hannibaldis* ἐγένετο στενὸς φίλος καὶ μαθητὴς τοῦ Ἀκυνάτου διδάσκοντος τὸ δεύτερον ἐν Παρισίοις καὶ ὑστερον (τῷ 1258) διάδοχος αὐτοῦ ἐπὶ βραχὺν χρόνον. Ἀνηφρούστεις εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ καρδιναλίου ἀπέθανε τῷ 1272. Τοσοῦτο δὲ συνειρώνει τῷ διδασκάλῳ, ὥστε τὸ ἕδιον ὑπόμνημα εἰς τὰς Ενώμας ἐμφρονεῖτο ἐπὶ πολὺν χρόνον ὡς ἔργων τοῦ Θωμᾶ³. Ωσαύτως ἐν Παρισίοις ἥκροιμαστο αὐτοῦ ὁ *Remigius Florentinus* (*Remigio di Chiaro dei Girolamini*), ὃστις ἐγένετο ὑστερον 15 ἔτη ἐν Φλωρεντίᾳ lector τῆς θεολογίας καὶ τῷ 1303 κατέστη magister in theologia. Μέγα δὲ εὐδοκιμῶν ὡς διδάσκαλος καὶ ἴεροκήρυξ ἐτελεύτησε τῷ 1319. Ἐπ' ἐσχάτων ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν καθὼς διδάσκαλος τοῦ Δάντου⁴. Πλὴν κηρυγμάτων καὶ ἄλλων λόγων συνέγραψε φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικὰ ἔργα⁵, ἐν οἷς ἐπεται τῷ Θωμᾶ⁶.

Πιστότατος μαθητὴς καὶ φίλος τοῦ Ἀκυνάτου ἦτο *Reginardus* ὁ ἐκ *Piperno*, ἐξ οὗ προέρχονται οὐ μόνον ἀντίγραφα παντοίων ἔργων

¹ Λύτος οὗτος διηγεῖται ὅτι ὑπῆρξεν ἀκροατὴς τοῦ Θωμᾶ (*ipsius-auditor fui*).

² Quetif—Echard, *Scriptores* 1, 541.

³ Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ἔξεδόθη ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Θωμᾶ (τόμ. 30, ἔκδοσ. Frettè (1889)) καὶ ἀρχεται διδε: Transite ad me omnes, qui concupiscitis me.

⁴ Salvadori, *Sulla vita giovanile di Dante*.

⁵ Ἐπιγράφονται De uno esse in Christo, De modis rerum, Quolibeta, De bono coiuncti, De bono pacis, Contra falsos Ecclesiae professores, De vita paradisi.

⁶ Τὰ συγγράμματα ἐν χειρογράφοις εὑρίσκονται ἐν τῷ βιβλιοθήκῃ τῆς Φλωρεντίας. Περὶ τοῦ περιεχομένου δὲ αὐτῶν ἔπιθι *Grabmanns, Mittelalterliches Geistesleben*, 364—368.

γων ἐκείνου ἀλλὰ καὶ τὸ συμπλήρωμα τῆς *Summa theologica*. Ωσαύτως ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Θωμᾶ ἦσαν ὁ *'Ιάκωβος de Mercato* καὶ ὁ *Pétron de Andria*. Καὶ εἶναι μὲν ἀγνωστον τὸ ἄντιον ὑπῆρξε μαθητὴς καὶ ὁ *'Ιωάννης ὁ ἐκ Γερούνης* ἀλλὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ¹ μαρτυροῦσιν ἐπίδρασιν τοῦ Θωμᾶ.

Σπουδαιότατος προστάτης τοῦ Θωμισμοῦ ἐν τῇ Ιταλικῇ Σχολῇ εἶναι ὁ *'Ιωάννης (de Regina)* ἐκ Νεαπόλεως, διδάξας ἐν Παρισίοις καὶ ἐν τῇ ἴδιᾳ αὐτοῦ πατρίδι². Συνέγραψε δὲ ὑπόμνημα γνωμῶν, τζ *Quolibeta*, 43 *Quaestiones disputatas* καὶ *Sermones*³. *'Υπερμαχεῖς καθόλοι τῆς θωμικῆς παραδόσεως*, εἰ καὶ ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς τὸν Δουράνδον ἐμφανίζει τινὰ αὐτοτέλειαν. Παρέρχεται μὲν ὡς νέος διδάσκαλος ἀλλὰ τοῦτο ποιεῖ μετὰ περισκέψεως προθυμούμενος νὰ δεῖξῃ διατά τὰ διδάγματα αὐτοῦ δὲν ἀντίκεινται πρὸς τὰ τοῦ Θωμᾶ.

*Ἐκ τῶν Θωμικῶν τῆς γαλλικῆς Σχολῆς μημονευτέος πρῶτος ἀρχαιότατος καὶ εὐδόκιμος ἐταῖρος *Beaufrādοs de Trilia*.* Εγεννήθη τῷ 1240 καὶ ὑπῆρξεν ἀπὸ τοῦ 1266—76 *lector* ἐν *Montpellier*, *Bordeaux* καὶ ἀλλαχοῦ⁴ τῷ 1280 κατέστη *magister theologiae* ἐν Παριματα⁵. Εἰ καὶ μὴ ἡτο μαθητὴς τοῦ *'Ακυνάτου*, δικαὶος ἐποιήσατο χρι- λοιπὸν τῷ διδασκάλῳ ἐν τῇ θεωρίᾳ περὶ γνώσεως, περὶ ὕλης, περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ εἴδους, περὶ εὐδαιμονίας καὶ ἀναπτύσσει διεξοδικώτερον τὸ ζῆτημα τῆς διακρίσεως οὐσίας καὶ ὑπάρχεως.

¹ Κύρια ἔργα τοῦ *'Ιωάννου* εἶναι ὁ *Dialogus quaestionum apioiae ad spiritum*, τῷ 1272, καὶ τὸ *Catholicon*, τῷ 1286· ὃν ἐκεῖνο μὲν εἶναι θεολογικὴ ἐπιτομή, τοῦτο δὲ γραμματικὸν καὶ λεξικογραφικὸν ἔργον.

² Ο. *'Ιωάννης* οὗτος μετέσχε ἐπιτροπείας ἐφευνησάσης τὰ συγγράμματα τοῦ Δουράνδου καὶ μετὰ τοῦ *Pétron de Palude* συμπαρέθηκε δύο καταλόγους τῶν πλανῶν ἐκείνου.

³ *'Εκ τῶν Quolibeta* ἦσαν πρότερον μόνον δύο γνωστά. Ἀλλ' ὁ P. José M. March εὗρε τῷ 1925 κώδικα περιέχοντα 12 Quolibeta· ὁ δὲ J. Koch ἀνεκάλυψε τῷ 1929 ἐν Φλωρεντίᾳ τὸ 13ον Quolibet. *Ἐπιθ. Koch, Dudandus de S. Porciano* 1, 309 ἔξ.

⁴ Πλὴν τῶν τριῶν Quolibeta, καταλειφθέντων ἀτελῶν, ὁ κατάλογος τοῦ Stamiser (παρὰ H. Denifle, Archiv. 2, 239) ἀπογέμει αὐτῷ καὶ ἄλλα ἔργα ἐπιγραφόμενα *Quaestiones de spiritualibus crsatutis de potentia Dei, de anima conjuncta, de anima separata*.

Όλιγω νεώτερος τοῦ Βερνάρδου είναι ὁ *Alydius de Letinis* (Lessines), ἀποθανὼν μετὰ τὸ 1304. Ἐγένετο φίλος καὶ μαθητὴς Ἀλβέρτου τοῦ μεγάλου, πρὸς ὃν ἔγραψε πληροφορῶν περὶ τῶν τότε ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Λαρισίων ἀμφισβητουμένων ἀποφάνσεων καὶ τοῦ κινδύνου τοῦ ἐκπειλοῦντος τὰς θωμακὰς θεωρίας¹. Πλὴν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἔγραψεν ἀλλα τε² καὶ τὸ κυριώτατον αὐτοῦ ἔργον *De unitate formae*³, ὅπερ ἦτο πραγματεία κατὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ροβέρτου Kilwardys ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐλέγῃ τοὺς λογοτυποὺς αὐτοῦ καὶ τὴν φεμελιόση τὴν περὶ ἐνότητος τοῦ εἰδους θωμακὴν διδασκαλίαν⁴.

Σπουδαῖος καὶ πολυμερῆς ἀνὴρ ἐγένετο ὁ *Iωάννης Quidort* (Dormiens), ὃστις περὶ τὸ 1269 γεννηθεὶς ἦτο *magister artium* πρὸς εἰσέλμην εἰς τὸ τάγμα τῶν Δομινικανῶν· τῷ 1304 κατέστη *magister theologiae* καὶ μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν. Ἐγραψε δὲ πλὴν ἀλλοι⁵ τὸ *De unitate esse et essentiae in creatis*, *Super librum meteorum*, τὸ *Quodlibet* καὶ ὑπόμνημα τῶν Γνωμῶν. Τὰ δύο τελευταῖα, οὐ πρὸ πολλοῦ εὑρεθέντα, ἔχουν μεγάλην σπουδαιότητα πρὸς τὴν ιστορίαν τῆς φιλοσοφίας τοῦ 13^{οῦ} αἰώνος. Ἐν τούτοις δὴ διαφαίνεται μὲν ἡ ἐπίδρασις τοῦ Θωμᾶ διαγινόσκονται δ' ἂμα αἱ ἴδιαι τοῦ γράφοντος σκέψεις καὶ αἱ τῶν συγχρόνων γνῶμαι. Διακρίνεται οὖσα καὶ ὑπαρξίας καὶ δεικνύεται ἡ ἀνάγκη τῶν εἰδῶν καὶ τοῦ ποιητικοῦ νοῦ⁶: ὑπερασπίζεται ἡ περὶ ὕλης καὶ εἰδους θεωρία τοῦ Θωμᾶ καὶ

¹ Ὁ Ἀλβέρτος ἀπαντῶν ἔπειτα τὴν πραγματείαν *De quindecim problematibus* (ἐκδοθεῖσαν τὸ πρῶτον ὑπὸ P. Mandonnet, Siger de Brabant 2,29 ἔξ.).

² Οὗτοι συνέγραψε τὸ ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Θωμᾶ ἐκδοθὲν σύγγραμμα *De usuris*, ἥτι δὲ *Liber de temporibus seu de concordia temporum* καὶ *Tractatus de praeceptis*.

³ Ἐπιθ. M. de Wulf, *Les philosophes Belges*, 1901.

⁴ Λύτ. 90 «Unaquaque res una simpliciter existens secundum numerum, unam habet tantum formam, dantem esse specificum, subiecto recipiente ipsam».

⁵ Ὁ *Ιωάννης* ἔγραψε *De yride*, *Abbreviatio librorum naturalis philosophiae Aristotelis*, *Correctorium corruptorii fr. Thomae*, *De adventu Christi secundum carnem* καὶ *de Antichristo*, *De potestate regia et papali*, *Determinatio de confessionibus fratrum*, *Determinatio de modo existendi corporis Christi in sacramento altaris*, *Sermones*.

⁶ Ὁ *Ιωάννης* δοξάζει ὅτι ὁ ποιητικὸς νοῦς δὲν ἐκπηγάζει ἐκ τῆς οὐσίας

ζέξαιρεται ἡ ψυχολογία αὐτοῦ¹. διδάσκεται ἡ ἀνεξαρτησία τῆς πολιτείας ἔξουσίας καὶ ἀπαιτεῖται ἡθικὴ μόρφωσις τῆς πολιτείας².

Καὶ ὁ Γουλιέλμος *Petri de Godino* (1260—1336) δράσας ἐν Παρισίοις ὡς καθηγητὴς τῆς θεολογίας φαίνεται ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ καὶ μάλιστα ἐν τῷ ὑπομνήματι τῶν Γνωμῶν πιστὸς μαθητὴς τοῦ Ἀκυνάτου· διὸ καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἐχαρακτηρίσθη πρωτίως ὡς *lectura thomasiiana* καὶ ἔχοντα συχνάκις ἀνάγνωσμα ἐν τῇ θωμικῇ *Σχολῇ*³.

Καθηγεμὸν τῆς ἐν Παρισίοις θεολογικῆς Σχολῆς κατὰ τὰς δύο πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ 14^{ου} αἰῶνος ἦτο ὁ *Hervé Nédélec* ἐκ Βρεττανίας (*Hervens Natalis Brito*), περὶ οὗ ἔχομεν, ὡς μὴ ὕφελεν, δίλγας εἰδῆσεις. Τῷ 1307—09 ἦτο καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς τῆς θεολογικῆς Σχολῆς, τῷ δὲ 1318 ἐξελέχθη ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος.⁴ Εγραψε *δὲ* ὑπόμνημα Γνωμῶν⁵, *Quaestiones disputatae*⁶, *Quodlibeta*⁷, *Defensio doctrinae fratris Thomae*⁸ καὶ συγγράμματα ἐλεγκτικὰ⁹ καὶ ποικίλα ἄλλα¹⁰. Ἐν τῇ γνωστολογίᾳ ἀποφαίνεται ὅτι τὰ καθόλου

τῆς ψυχῆς, ὡς ἔδιδασκεν ὁ Θωμᾶς, ἀλλ' ἔδημιους γήθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀμέσως, ἐν τῇ ψυχῇ, καθὰ ἔδιδαξαν ἄλλοι τε καὶ δὴ καὶ ὁ Πέτρος ὁ ἐξ Αβίγνου καὶ Ἀλβέρτος ὁ μέγας.

¹ Ἔπιθ. *Grabmann*, *Studien zu Johannes Quidort*.

² *Finke*, *Aus. den Tagen Bonifaz*. 8, 172.

³ Ἔπιθ. *M. Grabmann*, *K. Guilelmus Petri de Godino und seine Lectura Thomasiana*, ἐν τῷ *D. Thom.* 4, 385 ἐξ. (1926).

⁴ *Quaestiones in quattuor libros sententiarum*, ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ τῷ 1505.

⁵ Ἐνταῦθα διαλαμβάνει de beatitudine, de verbo, de aeternitate mundi, de materia caeli, de relationibus, de unitate formarum, de virtutibus, de motu angeli, de peccato originali.

⁶ Ηβλ. *M. de Wulf et A. Pelzer*, *Les quatres premiers quodlibets de Godefroid de Fontaines*, 1904.

⁷ Τὸ ἔργον τοῦτο διαλαμβάνει περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς θεολογίας καὶ ἀποτελεῖ συνηγορίαν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀκυνάτου. Ἐπιτομὴν αὐτοῦ παρέσχεν ὁ *E. Krebs*, *Theologie und Wissenschaft nach der Lehre der Hochscholastik* κτλ. 1912 (Beiträge 11, 3—4).

⁸ Εἰς τὰ ἐλεγκτικὰ ἔργα ἀγήκουσι πραγματεῖται *Contra Henricum de Gande*, ubi impugnat Thomam (1302—07) καὶ κατὰ τοῦ Δουράνδου de S. Porciano (1308—18).

⁹ Τοιαῦτα εἶναι τὰ *De intentionibus secundis*, *Super librum Periermenias*, *Quaestio de Praedicamentis*, *De cognitione primi principii*, *De*

ώς τοιαῦτα εἶναι μορφαὶ τοῦ νοῦ, καὶ μὲν τὰ ὅντα γινώσκονται. Ἡ δὲ γενικὴ ἔννοια ἔχει ἀντικειμενικὴν αἰτίαν τὰ πράγματα καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐπὶ τῇ βάσει μᾶς συμφωνίας τῶν ὅντων¹. Ἐν μὲν τῇ ψυχολογίᾳ παραδέχεται τὸν ἐνεργείᾳ νοῦν ἐν δὲ τῇ μεταφύσικῇ ἀποχρούει τὴν διάκρισιν οὐσίας καὶ ὑπάρξεως²:

Μείζονα ἰδιοτυπίαν καὶ ἐλευθερίαν ἐμφαίνουσιν οἱ ὑπομνηματισταὶ *Péteros de Palude* καὶ *János de Lausanna*. Οἱ δὲ *Armandus de Bellensis*, καὶ περὶ χωρῶν ἐν τισιν ἴδιαν δδόν³, ὅμως φαίνεται καὶ οὐσίαν ἀνήκων εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Θωμᾶ. Ἐν μέρει μόνον δύναται νὰ καταλεχθῇ εἰς τὴν θωμικὴν Σχολὴν ὁ *Bertrādus Lombardi*, διδάξας ἐν Παρισίοις τῷ 1327—28 καὶ συγγράψας πρὸς ἄλλους ὑπόμνημα Γνωμῶν καὶ *Quolibet*⁴. Οὗτος καθόλου εἰπεῖν ἐπέχει μέσην θέσιν μεταξὺ Δουράνδου καὶ Θωμᾶ, ἐν πολλοῖς δὲ δινοτολογικοῖς ζητήμασιν ἐπεται τῷ τελευταίῳ: ἐγκρίνει τὴν διάκρισιν οὐσίας καὶ ὑπάρξεως ἐν τοῖς δημιουργήμασι καὶ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς διαφορᾶς ψυχῆς καὶ δυνάμεων. Τέλος δὲ ἐντάῦθα μνημονευτέος καὶ ὁ *Δουράνδος de Aureliaco* ὑπερασπίζων μετ' ἀγχινοίας ἐν οἰκείῳ ἔργῳ⁵ τὴν περὶ χρόνου ἀριστοτελικὴν καὶ θωμικὴν θεωρίαν.

Υποδεεστέρα τῆς Ιταλικῆς καὶ τῆς γαλλικῆς εἶναι ἡ γερμανικὴ: **Σχολὴ** τῶν θωμιζόντων Δομινικανῶν. Οἱ Γερμανοὶ Δομινικανοὶ προετίμων τὴν νέαν πλατωνικὴν τάσιν καὶ μόνον δλίγοι δύνανται νὰ καταλεχθῶσιν εἰς τὴν θωμικὴν Σχολὴν, ἐν οἷς ὁ *Ιωάννης von Lichtenberg* καὶ ὁ *Ἐρρίκος von Lübeck*. *Ex* τούτων ὁ πρῶτος *Johannes Picardi de Lucidomonte (Lichtenberg)* ἐδίδαξεν ἐν Κολωνίᾳ

processione Spiritus Sancti, De potestate papae, De iurisdictione et de exemptione, De paupertate Christi et Apostolorum καὶ ἐπιτομὴ τῶν δέκα Quolibeta τοῦ Gottf. Fontaines.

¹ Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἡ συμφωνία τοῦ πράγματος, οἷον ὑπάρχει ἐν τῷ νῷ, πρὸς ἕαυτὸν ὡς ὑπάρχει ἔξω.

² Πβλ. *B. Hauréau*, Hist. litt. de la France 34, 308 ἔξ.

³ Τοῦτο φαίνεται ἐν τῷ ἔργῳ *Declaratio difficilium dictorum et distinctionum in theologia*.

⁴ Τὸ πρῶτον αὐτῶν ἥγαγεν εἰς φῶς ὁ *Grabmann* τὸ δὲ δεύτερον ὁ *J. Koch*.

⁵ Εἰς τὸν Δουράνδον ἀποδίδεται συγγραφὴ ἐπιγραφομένη *Quaestio utrum tempus sit aliquid reale extra animam*. ἐπ. *J. Koch*, *Durandus* 1, 359—365.

καὶ Παρισίοις ἐγένετο τῷ 1310 magister in theologia καὶ ἥκολούθησε τῷ ἕπομένῳ ἔτει Ἐρρίκῳ τῷ δύδόῳ εἰς Ἰταλίαν. Συνέγραψε δὲ 36 Quaestiones καὶ ὑπόμνημα Γνωμῶν μὴ περισωθέν¹. Ὁ δὲ Ἐρρίκος von Lübeck ἦτο (1325—1336) ἔξαρχος Σαιξωνίας, οὗ ἔργον γινώσκομεν τὰ Quolibeta, ἔκθα ἔξετάζονται πλὴν φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν ζητημάτων φυσικὰ καὶ ἀστρονομικὰ καὶ λατρικὰ προβλήματα. Στοιχῶν τῷ Θωμᾶ ποιεῖται διάκρισιν οὐσίας καὶ ὑπάρχεως ἐν τοῖς δημιουργήμασιν· ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀτομικότητος πειρᾶται γὰρ διαλλάξῃ διαφόρους θεωρίας². Τῷ Θωμᾷ ἀκολουθοῦσιν ἐν πολλοῖς οἱ Δομινικανοῦ ἱεροκήρουχες Ἰωάννης καὶ Ἰεράρχος Sterngasse. Τοῦ Ἰωάννου τούτου τὸ ἀνευρεθὲν ὑπὸ τοῦ M. Grabmann³ ὑπόμνημα Γνωμῶν δεικνύει τὴν κατὰ μέγα μέρος ἔξαρτησιν ἐκ τοῦ Ἀκινάτου⁴. Καὶ δὲ Νικόλαος ὁ ἐκ Στρασβούργου λέγεται ἐν τῇ «μεγάλῃ φιλοσοφικῇ συνόψει» διδασκάλους αὐτοῦ τὸν Θωμᾶν καὶ Ἀλβέρτον τὸν μέγινον⁵.

Οὐχὶ μεῖζονα σπουδαιότητα ἔχει ἡ ἀγγλικὴ Σχολὴ τῶν θωμακῶν, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ Δομινικανῶν, οἵτινες ἐσπούδασαν ἐν Παρισίοις καὶ ὑστερον κατέστησαν διδάσκαλοι ἐν Ὀξφορίᾳ. Ὁ Γουλιέλμος ὁ ἐκ Hothum, διδάξας ἐν Παρισίοις (1282—87) ἐγένετο ἔξαρχος ἐν τῇ ἴδιᾳ αὐτοῦ πατρίδι καὶ ἐτελεύτησε τῷ 1298 ὅντες ἀρχιεπίσκοπος Λονδρίνου. Ἐκ τῶν ἔργων τούτου γινώσκομεν τὸ Quolibet⁶ (1280) καὶ παντοῖα κηρύγματα⁷, μαρτυροῦντα ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἦτο πιστὸς μαθητὴς τοῦ Θωμᾶ. Ὁ δὲ Ριχάρδος ὁ ἐξ Ὀξφορίας (Oxfordius)

¹ "Επιθ. Landgraf, Divus Thom. 4, 210 ἔξ. — M. Grabmann, Mittelalt. Geistesleben 410—420.

² «Causa individuationis quantum ad originem est materia, quantum ad perfectionem forma, quantum ad totalitatem est tota essentia». Παρὰ Grabmann, Mittelalt. Geistesleben 423 ἔξ. — Ηβλ. καὶ Xenia Thomistica 3, 225 ἔξ.

³ Neuaugefundene lateinische Werke deutscher Mystiker, 1921.

⁴ Τὰς γνώμας τοῦ Θωμᾶ οὔτε ἀνεξελέγκτως ἐγκρίνει οὔτε πάσας ἐπιδοκιμάζει. "Επιθ. M. Grabmann, Mittelalt. Geistesleben, 392 ἔξ. — J. Landgraf, Joh. Sterngasse und sein Sentenzenkommentar, ἐν Divus Thomas, 1926.

⁵ Grabmann, Mitteilalter. Geistesleben 462 καὶ ἔξ.

⁶ "Επιθ. παρὰ Hauréau, Hist. de la phil. scol. 2^ο, 120—125.

⁷ Ὁ Grabmann (Κυρζε Μιτειβύνγεν κτλ., ἐν Divus Thomas, 3, 211 ἔξ.) ταυτίζει αὐτὸν πρὸς τὸν Γουλιέλμον Ηεδονενσίς· ὅπερ ἀποκρούει ἐντόνως ὁ Pelster (Schol. 1, 142).

φαίνεται ότι έδίδαξε περὶ τὸ τέλος τοῦ 13^{ου} αἰώνος. Ὁ Grabmann ἀνεύρετο τὸ δεύτερον βιβλίον τοῦ ὑπομνήματος αὐτοῦ καὶ παρέσχε δείγματα τῆς θωματικῆς τάσεως¹. Ἐνταῦθα μνημονευτέος καὶ ὁ Γουλιέλμος ὁ ἐκ *Macclesfield*, διδάξας ἐν Ὀξφορίᾳ καὶ ἀποθανὼν τῷ 1303².

Πολλῷ ἀξιολογώτερος μπορεῖ Θωμᾶς ὁ ἐκ *Sutton* (de Suthiona), ζήσας περὶ τὸ τέλος τοῦ 13^{ου} αἰώνος καὶ διδάξας ἐν Ὀξφορίᾳ. Ὁ *Pelster*³ διαχρίνεται ἐν τῇ δοράσει αὐτοῦ δύο περιόδους· ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἀντεμάχετο μάλιστα πρὸς τὸν αὐγουστινισμὸν καὶ ίδιᾳ πρὸς Ἑρρίκον τὸν ἐκ Γάνδης⁴ ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἡτοῦ ὁ κύριος ἀντίπαλος τοῦ Δ. Σκότου⁵. Ἐντραφεὶς ἐν ταῖς θωματικαῖς θεωρίαις ὑπερμαχεῖ αὐτῶν κατὰ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων ἀντιπάλων· πλὴν ὅμως δὲν ἔχει πρὸς ἔκεινας διουλικῶς ἄλλα τίνας αὐτῶν ἐλέγχει. Ἐνῷ κατ' ἀρχὰς δὲν προσένεμε σπουδαιότητα εἰς τὴν διάκρισιν οὗσίας καὶ ὑπάρχεως⁶, μόντερον ἀπέραινεν αὐτὴν ἀληθῆ καὶ ἀναγκαῖαν⁷, ἔξηρε δὲ τὴν παθητικότητα τῆς τε αἰσθήσεως καὶ τῆς νοήσεως καὶ τῆς βουλήσεως⁸.

Ο Νικόλαος *Trivel* (*Trevet*, *Treveth*) ἀνήκων εἰς ἐπίλεκτον οἶκον ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις καὶ ἐδίδαξεν ἐκεῖ καὶ ἐν Ὀξφορίᾳ δἰς (μετὰ πολυετῆ διακοπὴν προελθοῦσαν ἐκ διαφωνίας τοῦ τάγματος αὐτοῦ πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον ἐδίδαξε τὸ δεύτερον ἀπὸ τοῦ 1314—24). Ἐν παπικῷ δὲ ἐγγράφῳ τοῦ ἔτους 1324 χαρακτηρίζεται ὡς «lector Londinii». Ο ἀνὴρ οὗτος εἶχεν εὐρεῖαν καὶ πολυμερῆ διάνυσαν καὶ

¹ Ὁ Grabmann (ἔνθ. ἀνωτ. 3, 213 ἐξ.) ταυτίζει τὸν Ριχάρδον πρὸς τὸν διιώνυμον τὸν ἐξ Exford (Hereford) ὅπερ ὅμως ὁ Pelster (ἔνθ. ἀνωτ.) ἀποκρούει καὶ ταυτίζει αὐτὸν πρὸς τὸν Ροβέρτον de Colletorto.

² Πβλ. *F. Pelster*, Schol. 1, 142.—*M. Grabmann* (ἔνθ. ἀνωτ. 3, 206 ἐξ.).

³ *Thomas v. Sutton*, ἐν Zeits. für Kath. Theologie 46, 246 ἐξ.

⁴ Ἐκ τῆς πρώτης περιόδου προηλθον τὰ ἔξης συγγράμματα· *De pluralitate formarum, de productione formae substantialis, Quolibet 3ον* καὶ *2ον* καὶ πιθανῶς τὰ ὑπομνήματα εἰς Ἀριστοτέλη.

⁵ Εἰς τὴν δευτέραν περίοδον ἀνήκουσι τὰ *Quolibet 3ον* καὶ *4ον*, ἡ ἀνασκευὴ τῶν γνωμῶν τοῦ Δ. Σκότου καὶ τοῦ Ροβέρτου Cowton, αἱ *Quaestiones disputatae, Liber propugnatorius super primum sententiarum contra J. Scotum*.

⁶ *Quol. 1, qu. 17.*

⁷ *Λύτ. 3, qu. 18.*

⁸ Πβλ. *F. Ehrle*, *Thomas de Sutton, Sein Leben*, κτλ., ἐν *Festschrift f. G. v. Hertling* (1926), 426—450.—*F. Pelster*, *Thomas von Sutton*, 1922.

έξαιρετον συγγραφικήν γονιμότητα. "Εγράψεν ύπομνήματα¹, ἔργα ιστορικά², *Quolibeta*³ καὶ *Quaestiones disputatae*. Καὶ ἀσχολεῖται ξητήματα, ὥστε νὰ ὑπομιμήσῃ τὴν εὐστροφίαν Ἀλβέρτου τοῦ μεγάλου, ἀλλ' ἐν πᾶσι παραμένει πιστὸς μαθητῆς τοῦ Θωμᾶ. Παραδέχεται τὴν ἁνότητα τοῦ εἰδους καὶ τὴν ἔξαρτησιν τῆς νοήσεως ἐκ τῆς νοήσεως καὶ τῆς μονήσεως⁴.

Εἰς τὸν φίλους τοῦ Θωμᾶ καταλεκτέος καὶ ὁ μέγας Ἰταλὸς ποιητὴς *Dante Alighieri* γεννηθεὶς ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1265 καὶ ἀποθνήσκων ἐν Ραβέννῃ τῷ 1321. Εξορισθεὶς ἐκ Φλωρεντίας ἔσχε τὸν καρδὸν κατὰ τὴν μακρὰν ἀποδημίαν νὰ ἀκούσῃ τὰ διδάγματα τῶν σχολαστικῶν. Οὐ μόνον δ' ἐν τῇ «θείᾳ κομφδίᾳ» ἀλλὰ καὶ ἴδιᾳ ἐν τῇ «μοναρχίᾳ» φαίνεται ἐμπειρολογένος τῆς θιωμακῆς φιλοσοφίας⁵.

β. Ἔναντιοι καὶ σολέμνιοι τοῦ Θωμισμοῦ.

Οἱ ἀγῶνι κατὰ τοῦ Θωμᾶ ἤρξατο κατὰ τὴν δευτέραν ἐν Παρισίοις διδακτικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν⁶. Τῇ 7η Μαρτίου τοῦ 1277 ἀπερρίφθησαν

¹ Τὰ ύπομνήματα ἀναφέρονται εἰς πολλὰ μέρη τῆς ἀγίας Γραφῆς, εἰς τὸ *de consolatione philosophiae* τοῦ Βοηθοῦ, εἰς τὰς τραγῳδίας τοῦ Σενέκα, εἰς τὰς γνώμας τοῦ Λορβαρδοῦ.

² Πλὴν τῶν *Annales sex regum Angliae* συνέγραψε χάρων τῆς θυγατρὸς τοῦ "Αγγλου βασιλέως ἐπιτομὴν τῆς παγκοσμίου ιστορίας, καὶ προσέτι ἔργον ἐπιγραφόμενον «*Historia ab origine mundi ad Christum natum*».

³ Τὰ *Quolibeta* 1—5 ἐγράψησαν μεταξὺ τοῦ 1300 καὶ 1312, τὸ 11ον, τῷ 1314, τὰ δὲ λοιπά δὲν ἀνευρέθησαν.

⁴ *Pelster*, ἐνθ. ἀνωτ. 374 ἐξ. *F. Ehrle*, *Nicolaus Trivet, sein Leben, seine Quolibet und Quaestiones disputatae*. (*Beiträge, Suppl. τόμ. 2*), 1923, 1—63.

⁵ *E. Krebs*, *Dante als philosoph und Theologe* (ἐν *Zweite Vereinschr. d. Görresgesellschaft*, 27 ἐξ.). — *M. Baumgartner*, *Dantes Stellung zur Philosophie*, ἐνθ. ἀνωτ. 48 κ. ἐξ. — *P. Mandonnet*, *Theologus Dantes* (ἐν *Bull. du Jubilé*, 1922).

⁶ "Οτι οὗτος ἔχει, μαρτυρεῖ ἡ εἰδησις τοῦ Πετράρχου καθ' ἓν τοῦ Θωμᾶς ἐνεκα τῆς περὶ ἁνότητος τοῦ εἶδους θεωρίας ὑπέστη σφροδρὰν ἐπικρίσιν τοῦ ἐπισκόπου, τῶν καθηγητῶν τῆς θεολογίας καὶ πολλῶν ἔτι συνεταίρων τοῦ τάγματος. Ἐπιστ. τῆς 1 Τουν. 1285. Chart. 1,634.